

Horváth Sándor Domonkos: A digitális tartalmak a szerzői jogi törvény legutóbbi módosításnak tükrében

A 2008. évi CXII. törvény 2009. február 1-jétől módosította a Szerzői jogi törvény (1999. LXXVI. tv.) számos rendelkezését. A módosítás érdemi része főként négy területet érintett: a haszonkölcsönzést, az "árva" művek kérdéskörét, a többszörözés egyes szabályait, valamint a közös jogkezeléssel kapcsolatos rendelkezéseket.

Könyvtári szempontból az első három területet érdemes áttekinteni, bár a digitális tartalomszolgáltatást közvetlenül a többszörözés és az árva művek szabályozása érinti. Mivel a haszonkölcsönzés szabályai alapvetően megváltoztak, és ez alapjaiban érinti a hazai nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárakat, e kérdés mellett sem lehet szó nélkül elmenni, sőt, elsőként ezt kívánom áttekinteni.

A könyvtári haszonkölcsönzés kérdéséhez előzetesen a "haszonkölcsön" kérdését érdemes tisztázni. Ez pedig nem más, mint a Ptk. által nevesített egyik szerződéstípus elnevezése. A Ptk. 583. § (1) bekezdése szerint: a "Haszonkölcsön-szerződés alapján a kölcsönadó köteles a dolgot a szerződésben meghatározott időre ingyenesen a kölcsönvevő használatába adni, a kölcsönvevő pedig köteles azt a szerződés megszűntekor visszaadni." A haszonkölcsön lényegi eleme tehát az ingyenesség. Esetünkben kölcsönadó (könyvtár) ingyen odaadja a művet, a kölcsönvevő (olvasó) használatába (megtekintésre, elolvasásra, meghallgatásra), majd a meghatározott időn belül (lejárat előtt) visszaadja. Az ingyenességet nem érinti az, hogy az intézmény éves beiratkozási díjat szed. Amennyiben viszont nem áll fenn az ingyenesség, akkor jogilag nem haszonkölcsönről beszélünk, hanem a Ptk. 423. §-ában nevesített szerződésről, azaz: a "Bérleti szerződés alapján a bérbeadó köteles a dolgot időlegesen a bérlő használatába adni, a bérlő pedig bért fizetni." Esetünkben tehát a művet a bérlő (olvasó) használatába adjuk, ő pedig bért (kölcsönzési díjat) fizet azért. A bérleti idő lejártával a művet visszaszolgáltatja. Feltétlen meg kell jegyezni, hogy az éves beiratkozási (regisztrációs) díjon felül, minden olyan esetben, ahol az olvasó valamilyen jogcímen ellenértéket fizet a mű kölcsönzéséért, bérletről van szó, nevezik azt amortizációs díjnak, bújtasák klubtagsági bérletbe avagy hasonlóba. A szerződést ugyanis tartalma, nem pedig elnevezése alapján kell megítélni. Az említett "bújtatott bérletre" a jog azt mondja, hogy az ún. színlelt szerződés. Ismét a Ptk.-hoz kell nyúlnunk: "Ptk. 207. § (6) A színlelt szerződés semmis; ha pedig az más szerződést leplez, a szerződést a leplezett szerződés alapján kell megítélni."

A fenti disztinkciónak különösen 2009. január 31-ig volt jelentősége, ugyanis addig tartott az a jogi helyzet, hogy a könyvtárak túlnyomó részére igen kedvező szabályozás volt az Szjt.-ben: "39. § A nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak a mű egyes példányait szabadon haszonkölcsönbe adhatják. Ez a rendelkezés nem vonatkozik a szoftverre és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adatbázisra." A nevesített két kivételtől eltekintve, tehát lehetőség volt arra, hogy a nyilvánosság számára nyitott könyvtár (tehát nem csak nyilvános könyvtár!) szabadon kölcsönözze a dokumentumokat, ha ingyenesen tette azt (haszonkölcsön). Ez a szabály - bizonyos európai uniós előírásoknak való megfelelés érdekében - mostanra megváltozott: "39. § Az országos szakkönyvtárak a mű egyes példányait szabadon haszonkölcsönbe adhatják. Ez a rendelkezés nem vonatkozik a szoftverre és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adatbázisra."

A változás lényege, hogy megszűnt a könyvtárak széles körű kedvezményezetttsége, és az új szabályok értelmében már csak az országos szakkönyvtárak haszonkölcsönzése esetén beszélhetünk szabad felhasználásról. Az országos szakkönyvtárakat tehát nem érinti a

változás. Az országos szakkönyvtárakat az 1997. évi CXL. törvény 3. sz. melléklete sorolja fel. Ezek: Országos szakkönyvtár: az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, az Országos Egészségügyi Információs Központ és Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ, az Országgyűlési Könyvtár, az Országos Idegennyelvű Könyvtár, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, a Magyar Filmintézet Könyvtára, a Hadtörténeti Intézet Könyvtára.

A FSZEK kezdetektől meglévő országos szakkönyvtári minősítése annak kerületi könyvtárain, fiókkönyvtárain keresztül a budapesti közkönyvtári ellátás szerzői jogi kedvezményezettségét hozza létre a vidék kontextusában, az új regulák következményeként.

A kérdés tehát az, hogy mi a helyzet a szabad felhasználásból kikerült összes többi könyvtárral? A szabad felhasználáson kívül, ugyanis a szerzői jogilag védett mű szerzőjének, szerzői jogi jogosultjának engedélyéhez kötött a haszonkölcsönzés engedélyezése, illetőleg díjigénye keletkezik ezzel kapcsolatban. Erre legalább részleges választ ad az Szjt. új, 23/A §-ának (1) bekezdése: "A nyilvános haszonkölcsönzést végző könyvtárakban haszonkölcsönzés útján terjesztett irodalmi művek és kottában rögzített zeneművek szerzőit a haszonkölcsönbe adásra tekintettel megfelelő díjazás illeti meg."

Ennek értelmében az irodalmi művek (Szjt. 1. § (2) bek. a) pont: pl. szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai művek), valamint a kottában foglalt zeneművek esetében nincs szükség a szerző engedélyére, viszont megfelelő díjazás illeti meg őket a kölcsönzött könyvtári dokumentumok után. Ez a díjazás nem a könyvtárakat terheli, hanem a központi költségvetés fizeti meg. Ez az ún. nyilvános kölcsönzési jogdíj. A díj megfizetéséhez szükséges adatok, valamint az adatszolgáltatásra kötelezett könyvtárak körét külön jogszabály állapítja meg, amelyből majd kiderül, hogy mely könyvtáraknak, milyen módon, milyen adatokat kell szolgáltatniuk a fenti rendelkezés érvényesítéséhez. Remélhetőleg reprezentatív jellegű felmérésről lesz szó. A rendelkezés a 2010. december 31-ét követően kölcsönzött műpéldányokra vonatkozik, az adatgyűjtésre tehát 2011-től kell számítani az érintetteknek.

A szabályozás szerint az országos szakkönyvtárak esetében minden marad a régiben, a nyilvánosság számára szolgáltatásokat nyújtó többi könyvtár haszonkölcsönzése tekintetében az irodalmi műveket és a kottákat illetően annyi a változás, hogy az állam kifizeti a jogdíjat a könyvtárak helyett.

A leglényegesebb változás az, hogy - mivel ezek a műtípusok az Szjt. 23/A §-ában nem szerepelnek - az országos szakkönyvtárak kivételével nem lesz módunk a szerzői jogi jogosult engedélye és jogdíjigénye nélkül hangzódokumentumok, illetőleg filmdokumentumok haszonkölcsönzésére, azaz ingyenes kikölcsönzésére. Azon könyvtárak esetében, amelyek jogdíjfizetés mellett bérbeadással (pénzért) kölcsönöztek ki filmfelvételeket, e szabályozás e kérdésben nem jelent különösebb változást. Nagy kérdés azonban a hangzódokumentumok jogszerű bérbeadásának ügye, csakúgy mint az eddig haszonkölcsönzéssel kölcsönzött, ám kölcsönzési "bérbeadási jogdíj" nélkül beszerzett dokumentumok sorsa. E kérdéseket szakmai összefogással lenne érdemes tisztázni.

Az Szjt. módosítása a fentebb taglalt, könyvtárakra bizonyos szempontból hátrányos szabályok mellett örömtelibb rendelkezéseket is tartalmaz. Ilyen az ún. "árva" művek kérdésének rendezése. Árva műnek azt a művet nevezzük, ahol a szerző személye vagy tartózkodási helye nem ismert. Ennél fogva nem szerezhető be felhasználási engedélye, és nem rendezhető vele a díjazás iránti igénye. Az Szjt. új, 57/A §-a szerint a Magyar Szabadalmi Hivatal (MSZH) hatáskörébe kerülnek az ilyen ügyek. Az MSZH ad felhasználási engedélyt kérelmére annak, aki bizonyítja, hogy a szerző felkutatása érdekében megtette az elvárható intézkedéseket, ám az nem járt eredménnyel. Az elvárt intézkedések a műtípus és a

felhasználás jellegétől függő intenzitást igényelnek, nyilvánvaló, hogy egy jelentős mű, várhatóan nagy nyereséggel járó megjelentetése érdekében sokkal több kutakodás várható el a kérelmezőtől, mint mondjuk, egy szösszenet digitalizálásához, nonprofit célra. Az efféle kutatás elképzelhető a jogkezelők és az MSZH különféle adatbázisaiban történő kereséssel, hirdetéssel, stb.

Az MSZH által megadott felhasználási engedély nem kizárólagos (tehát más is megkaphatja párhuzamosan), át nem ruházható, a Magyar Köztársaság területére szól, és a mű átdolgozására nem jogosít fel, emellett legfeljebb öt évre szól. Az MSZH az engedély megadásakor megállapítja a szerzői jogdíjat is. A megállapított díjat közvetetten vagy közvetlenül jövedelemszerzést célzó felhasználás esetén az MSZH-nál letétbe kell helyezni, ellenben teljesen nonprofit felhasználás esetén csak a szerző személyének vagy tartózkodási helyének ismertté válását követően kell megfizetni. Ez utóbbi esetben az MSZH a felhasználási engedélyt visszavonja. A szerző a visszavonástól, vagy ha már az engedély letelte után bukkant fel, akkor a lejáratától számított öt éven belül kérheti a díj megfizetését, vagy letétbe helyezett díj esetén annak átutalását. Az árva művek jogszerű felhasználásának részletes szabályait az Szjt. 57/A-57/C §-ai rendezik. A szabályozás jelentősége a digitális tartalomszolgáltatás tekintetében, illetve régebbi kiadványok újabb kiadásának tekintetében érinti a könyvtárakat, amennyiben nem ismerik a jogosult személyét vagy elérhetőségét, az MSZH engedélye alapján jogszerűen tehetik közzé a művet elektronikus könyvtárakban, és azt is tudják közben, hogy a szerző esetleges felbukkanása esetén milyen összegű jogdíjat kötelesek fizetni. Profitorientált felhasználás esetén (pl. árusítják a kiadványt) pedig le tudják róni a jogdíjat az MSZH letéti számlájára, ami a szerző jelentkezésének hiányában az engedély lejártát követő öt év elteltével a közös jogkezelőt, vagy az NKA-t gazdagítja majd.

Melegen üdvözölhető az Szjt. 35. § (4) bekezdésének újraszabályozása is:

"(4) Nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár, iskolai oktatás célját szolgáló [33. § (4) bek.] intézmény, muzeális intézmény, levéltár, valamint a közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívum a műről másolatot készíthet, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és

a) tudományos kutatáshoz vagy archiváláshoz szükséges,

b) nyilvános könyvtári ellátás vagy a 38. § (5) bekezdésében meghatározott felhasználás céljára készül,

c) megjelent mű kisebb részéről, illetve újság- vagy folyóiratcikkéről belső intézményi célra készül, vagy

d) külön törvény azt kivételes esetben, meghatározott feltételekkel megengedi."Itt arra kell rámutatnom, hogy a 35. § (4) bek. b) pontja két esetben is határozott engedélyt ad másolat készítésére a műről. Az a-d) pont nem taxáció, tehát valamennyi ott felsorolt eset önállóan is megállja a helyét azzal, hogy a másolat készítése még közvetlenül sem szolgálhatja jövedelemszerzés célját. A b) pont két részre osztható. Megengedett a másolás b1) nyilvános könyvtári ellátás, vagy b2) az Szjt. 38. § (5) bek.-ben megállapított felhasználás céljára.

Ad. b1): A korábbi szövegváltozatból kikerült a "saját példányról" megszorítás. A korábbi szabályok szerint is készülhetett nyilvános könyvtári ellátás céljára másolat, de csak saját példányról. Az irányadó jogirodalmi álláspont szerint az így készült másolat azonban csak könyvtárközi kölcsönzésre volt felhasználható, mivel az Szjt. 40. §-a a szabad felhasználás keretében többszörözött műpéldányok felhasználást - a könyvtárközi kölcsönzés kivételével - a szerző engedélyéhez kötötte. A 40. § nem változott, ugyanakkor az Szjt. módosítás idokolása a következőképpen fogalmaz: "A 35. § (4) bekezdésének b) pontja lehetővé teszi a nyilvános könyvtári ellátás céljára való többszörözést. A többszörözött példányok a nyilvános könyvtári ellátás keretében a nyilvános haszonkölcsönzés során osztják az eredeti példányok sorsát, vagyis a többszörözött példányokra a nyilvános haszonkölcsönzésre egyébként

irányadó szabályok alkalmazandók, mivel ezek a szabályok nem tesznek különbséget az eredeti és a másolt műpéldányok között. Az eredeti példányok könyvtárak közötti átadása - mint szűk értelemben vett könyvtárközi kölcsönzés - a nyilvános haszonkölcsönzés beleértett előcselekménye, így természetesen nem keletkezett külön nyilvános haszonkölcsönzési díjfizetési kötelezettséget, ezt a többszörözött példányok esetében a 40. § külön is kimondja." (<http://www.parlament.hu/irom38/06374/06374.pdf>)

Az indokolás - amely ugyan nem jogszabály - eltérő jogi álláspontot képvisel tehát mint az Szt. Kommentár (A szerzői jogi törvény magyarázata. Szerk. Gyertyánfy Péter. Bp. Kjk-Kerszöv, 2000. 210. p.). Ennek alapján - mint jogász - olyan egyéni következtetést vagyok hajlamos levonni, hogy a nyilvános könyvtári kölcsönzési jogdíj, illetve a szerző engedélyezési jogának jogdíjigényre való korlátozása a másolt dokumentumok jogszerű könyvtári kölcsönzési lehetőségét is magában foglalja.

Ad. b2) A felhatalmazás a 38. § (5) bek. céljára való másolásra (digitalizálásra) tiszta és egyértelmű jogalapot teremt. Miről van szó? Az Szt. ezen rendelkezése a következőt mondja: "A felhasználásra vonatkozó eltérő megállapodás hiányában a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, iskolai oktatás célját szolgáló [33. § (4) bek.] intézmények, muzeális intézmények, levéltárak, valamint közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumok gyűjteményeinek részét képező művek az ilyen intézmények helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógépes terminálok képernyőjén tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára a nyilvánosság egyes tagjai számára szabadon megjeleníthetők, és ennek érdekében - külön jogszabályban meghatározott módon és feltételekkel - a nyilvánosság említett tagjaihoz szabadon közvetíthetők, ideértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételt is, feltéve, hogy az ilyen felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja." A rendelkezés arról beszél tehát, hogy többek között a nyilvános szolgáltatást nyújtó könyvtárak tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára a gyűjteményeik egy részét terminálok képernyőjén a felhasználók számára hozzáférhetővé tehetik. A többszörözés új szabályával együtt, úgy vélem, hogy immár teljesen tiszta kép mutatkozik abban a kérdésben, hogy az intézmény a gyűjteményét tetszése szerint digitalizálhatja, és azt ebben a formában az Szt.-ben meghatározott keretek között a felhasználói rendelkezésére bocsáthatja.

Az Szt. felhatalmazása alapján kiadott 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet bontja ki az Szt. 38. § (5) bekezdésében foglalt szabály részleteit, meghatározva az alkalmazás műszaki és további jogi feltételeit. Ugyancsak rögzíti az ilyen szolgáltatást nyújtó intézmények összekapcsolásának feltételeit. Összefoglalva, az idei Szt.-módosítás hozott bizonyosságokat és bizonytalanságokat egyaránt, tisztázott sok kérdést, és kinyitott számos újat, amelyeket egyeztetéseken, tisztázó megbeszéléseken, valamint módosításra irányuló szakmai lobbitevékenységgel lenne célszerű megoldani.